

УДК 35.353.9+335.1

М. М. Орлов

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ РОЗВИТКУ ВОЄННОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

Розкрито роль державного управління воєнною наукою у деяких країнах світу і, зокрема, в Україні. Показано недоліки використання на практиці наукових здобутків українських учених у воєнній сфері, які можна усунути через механізми державного управління. Запропоновано концепцію контролю суб'єктів державного управління за підготовкою наукових кадрів вищої кваліфікації у сфері розвитку воєнної науки.

Ключові слова: державне управління, воєнна наука, концепція, контроль, суб'єкти державного управління, наукова праця, дисертація.

Постановка проблеми. Події 2014 р. у Донецькій та Луганській областях України виявили низку недоліків щодо спроможності військ (сил), які задіяні в антитерористичній операції (АТО), ефективно протистояти силам незаконних збройних формувань (НЗФ). Однією із причин такого становища є те, що в Україні наукові здобутки у сфері воєнної науки не завжди використовувалися на практиці. Для усунення цього недоліку запропоновано організувати спостереження за використанням результатів наукових досліджень у сфері розвитку воєнної науки з боку державного управління (ДУ) через різні механізми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як визначено у праці [1, с. 63], *державне управління* – це практичний, організуючий вплив держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її упорядкування, зберігання або перетворення, що спирається на її власну силу. У праці [2] автор подає *державне управління* як форму практичної реалізації виконавчої влади. Ця форма практичної реалізації стосується і таких процесів, як розвиток воєнної науки, державного та військового управління у сучасних умовах, діяльності силових структур як у мирний, так і воєнний час, їх розвиток, забезпечення й управління з боку вищих та регіональних органів виконавчої влади.

Є праці, в яких розкривають сутність воєнної науки. Так, у [3, с. 78] *воєнна наука* подається як система знань про закони і характер війни, будівництво та підготовку до війни Збройних Сил, інших військових формувань держави і країни в цілому. На превеликий жаль, події 2014 р. в Україні

свідчать про те, що хоча воєнна наука за роки незалежності України й приділяла увагу зазначеним вище питанням, але відсутність спостереження з боку державного управління за їх реалізацією зумовила неготовність Збройних Сил, інших військових формувань держави і країни в цілому повною мірою виконувати завдання під час проведення АТО.

У праці [4] обґрунтовано підходи до моделювання бойових дій військ (сил) та інформаційного забезпечення процесів управління ними, які, з погляду автора, недостатньо застосовувалися для підготовки Збройних Сил України та інших військових формувань до війни.

Разом з тим бракує наукових праць, у яких було б детально висвітлено проблему ролі державного управління у сфері розвитку воєнної науки в Україні та впровадження здобутків учених у практику військ (сил).

Мета статті – на основі аналізу діяльності органів влади окремих держав світу, узагальнення напрямів досліджень праць у воєнній сфері обґрунтувати необхідність підсилення ролі ДУ у сфері розвитку воєнної науки і доведення наукових здобутків до застосування на практиці військ (сил). Як перший крок до вирішення цієї проблеми запропоновано схему основних положень концепції сприяння суб'єктів державного управління підготовці наукових кадрів вищої кваліфікації у сфері воєнної науки.

Виклад основного матеріалу. Проблему розкриття ролі державного управління у сфері розвитку воєнної науки в Україні розглянуто як: розвиток воєнної науки та вплив вищих органів державної влади на її вирішення через механізми державного управління; наукові

результати конкретних праць із стислим аналізом їх практичної реалізації; координування наукових досліджень, виходячи з їх практичної необхідності.

I. Аспекти проблеми воєнної науки та вплив вищих органів державної влади на їх вирішення через механізми державного управління.

1. Способи ведення бойових дій у сучасних умовах. Вищі органи державної влади через механізми наукових досліджень сприяють перевірці їх на практиці і дають дозвіл на їх застосування.

2. Стан озброєння та військової техніки, рівень їх відставання від кращих зразків у світі. Вищі органи виконавчої влади беруть участь у випробуваннях усіх без винятку зразків озброєння та військової техніки, а також у навчаннях з бойовим їх застосуванням. До цих процесів залучаються науковці у сфері ДУ, які мають військовий та адміністративно-управлінський досвід.

Тут і далі під *озброєнням та військовою технікою* розуміється комплекс різних видів зброї та засобів, що забезпечують їх застосування: зброя, бойові і не бойові машини, прилади, апарати, пристрої та інші технічні засоби, яким оснащуються Збройні Сили та інші військові формування держави.

3. Пріоритетність розроблення і виробництва військового озброєння та техніки (органи ДУ розподіляють ресурси).

4. Патріотичне виховання військовослужбовців у системі загальнодержавного патріотичного виховання.

Для підтвердження важливості впливу державного управління на розвиток та спрямування воєнної науки розглянемо деякі приклади з історії кількох країн.

II. Наукові досягнення фашистської Німеччини, які контролювалися вищими органами влади і були внесені до переліку першочергових розробок у сфері державного та військового управління [5].

1. Скалярна теорія використання ефіру для воєнних цілей. На базі цієї теорії ефірної фізики у Німеччині було створено таємну зброю під умовною назвою “Колокол”, яку нацисти в останній рік Другої світової війни планували використати як зброю відплати [5, с. 130].

2. Як викладено у праці [5, с. 101], на заводі “Шкода” нацисти реалізовували наукові

здобутки у сфері телебачення, лазерної техніки, міні-вертольотів, мобільних телефонів. Історики зазначають, що бюро Ганса Камлера розробило переносний засіб зв'язку ще у 1945 р. Захоплені креслення цього засобу дозволили США створити сучасний айфон.

3. На підземних авіаційних заводах у 1944 р. будувалися реактивні винищувачі типу Me-262 [5, с. 99].

4. Головний розробник водневої бомби Вернер Гейзенберг був готовий ще у 1942 р. поставити її на потік у разі необхідного ресурсного забезпечення. Лише невдачі воєнних дій Німеччини восени 1941 та взимку 1942 рр. не дали змоги реалізувати цей план [5, с. 98].

5. Керівництво гітлерівської Німеччини ще до початку Другої світової війни планувало створити різні види “диво-зброї”. Одним із таких видів є напівфантастична “сонячна гармата” – колосальне орбітальне дзеркало, яке здатне спалювати своїми променями цілі міста, випаровувати річки, знешкоджувати броньовану техніку [5, с. 98].

III. Наукові досягнення СРСР.

1. У тяжкий період бойових дій 1942 р. Державний комітет оборони (ДКО) запропонував побудувати мережу аеродромів та посадкових майданчиків для перельоту бойової та транспортної авіації США за маршрутом “Аляска – Берингова протока – Чукотка – Колима – Якутія – Красноярськ” для підтримки Радянських військ під Сталінградом. Це завдання вирішували науковці, спеціалісти наземних авіаційних та будівельних служб, а також льотний склад військової та цивільної авіації. Керівництво ДКО доручило керувати виконанням цього завдання начальнику Красноярської перегонової дивізії І. П. Мазурку [6, с. 47, 48]. Державне управління щодо виконання цього завдання полягало у всебічному його забезпеченні. Зокрема, як згадує І. П. Мазурок, у день засідання ДКО був підписаний таємний наказ за № 100-92 про прокладання повітряної траси Аляска – Сибір (Алсіб) [6, с. 49].

Як викладено у [6, с. 51], із жовтня 1942 р. до жовтня 1945 р. по зазначеній повітряній трасі (яку називали Сталінською) було перегнано 8 904 літаки. На думку автора, це яскравий приклад державного управління одним із наукових досліджень, результати якого безпосередньо були застосовані на практиці.

2. Спеціалістам з авіаційно-космічної проблематики відомо, що у 1944 р. фізик Ейген Зенгер разом зі своєю дружиною математиком Іреною Бредт запропонували проект дальнього бомбардувальника з ракетним двигуном Silverbird. За кресленнями цієї розробки вище керівництво СРСР наказало вченим Науково-дослідного інституту № 1 (НДІ-1) під керівництвом академіка М. В. Келдиша почати працювати над створенням космічної авіації [6, с. 93].

Як результат багаторічної праці вчених СРСР різних галузей науки є те, що розпочате у 1944 р. дослідження завершилося виведенням 4 жовтня 1957 р. Радянським Союзом на орбіту штучного супутника Землі “Супутник-1”.

Цей приклад яскраво демонструє роль державного управління військовою наукою, яка “втягує” у “наукову орбіту” інші науки, такі, як технічні, хімічні тощо.

3. Наприкінці 70-х років ХХ ст. між США та СРСР йшла запекла боротьба за панування у космосі. Так, у 1981 р. керівництво США взяло курс на реалізацію у повному обсязі програми “Стратегічна оборонна ініціатива” (СОІ). У той же час за прямою вказівкою вищого керівництва СРСР на цілком таємному підприємстві – у Центральному спеціалізованому конструкторському бюро (ЦСКБ), що знаходилося в закритому для іноземців м. Куйбишев (нині Самара), почалося розроблення принципово нових космічних об’єктів. У результаті титанічної праці вчених наприкінці 1981 р. у ЦСКБ було завершено розробку ескізного проекту комплексу “Циркон-2”, призначеного для фотографування заданих районів земної поверхні з високим рівнем деталізації на місцевості [6, с. 98].

Варто зауважити, що за цією Державною програмою, яку насамперед концептуально розробляли вчені з державного управління, планувалося випробовування ракети-носія 11К77 (модифікація “Союзу” для виведення “Циркон-2” на орбіту 140–160 км) [6].

IV. Наукові досягнення передових країн світу у ХХІ ст. Як зазначалося учасниками круглого столу “Военные концепции и будущие войны” [7], на сьогодні актуальними проблемами слід вважати такі, як: а) світова індустрія озброєння, системи сучасних воєнних конфліктів – мережеві війни та повітряно-

космічні операції; б) стримуюча роль ядерної зброї – як довго вона може бути присутньою у світовій практиці; в) питання перспективного воєнного планування і можливості різномасштабних воєнних конфліктів у майбутньому; г) вплив науково-технічного прогресу на хід антитерористичної боротьби.

Головний редактор журналу “Международная жизнь” А. Г. Оганесян звернув увагу на те, що сучасні війни будуть вестися, в основному, навіть не на землі, а у двох просторах – у космосі й Інтернеті [7, с. 1]. Підтвердженням цього є те, що у світі майже щотижня на озброєння приймаються від двох до чотирьох зразків нової військової техніки, два-три рази на тиждень з’являється повідомлення про закінчення випробування нових видів зброї [7, с. 2]. Вважається, що це відбувається не спонтанно, а завдяки цілеспрямованому сприянню з боку державного управління цими процесами.

Як зазначає Г. І. Половецький (шеф-редактор журналу “Международная жизнь” [7, с. 3], уперше обґрунтували новий вид війни американці Девід Ронфельдт і Джон Аркуїлла, які запровадили нові поняття, такі, як: мережеві війни, мережецентричні операції, мережецентричний ударно-розвідувальний купол, бойові платформи та бойові кластери. Саме ці поняття та ідеї їх реалізації стали породжувати безпілотні ударні і розвідувальні літаки і вертольоти, бойові роботи поля бою, рейкотронні гармати, які за допомогою електроніки здатні стріляти на відстань понад 600 км, зброю впливу на свідомість та поведінку людей.

На сьогодні основними технологічними напрямками вдосконалювання збройних сил розвинутих держав світу є: а) поліпшення тактико-технічних характеристик за всіма параметрами ядерної зброї і засобів їх доставляння; б) створення нових безпілотних літальних апаратів із якостями ударних літаків; в) виконання завдань дистанційного управління оператором будь-якого виду бойової техніки, включаючи танки, надводні кораблі, літаки; г) продовження роботи із застосування нанотехнологій у плані розроблення бойових нанороботів; створення “ниряючих кораблів”, які під водою можуть досягати запланованого місця удару або бойового зіткнення.

Проблемами пошуку засобів протидії такої зброї повинна займатися українська воєнна наука під постійним сприянням державного управління.

З урахуванням важливості розвитку сучасної воєнної науки в Україні наведемо приклад системного підходу до однієї із існуючих проблем – організації регіональними органами виконавчої влади оборони обласних центрів України.

Бойові дії на Донбасі показали на необхідність організації оборони не лише територій, а й окремих населених пунктів. Для швидкого розгортання як стаціонарних, так і мобільних блокпостів з метою протидії існуючій реальній загрозі збройного опору діям наряду або нападу на територію посту з подальшим захопленням населених пунктів відповідними органами проводиться низка непростих заходів. Блокпост став елементом війни нового покоління, і цим питанням повинні перейматися не лише військові, а й регіональні органи виконавчої влади [8]. Події останнього часу свідчать про можливе розширення військового вторгнення безпосередньо військ Російської Федерації або використання найманців з держав Прибалтики, Молдови та Грузії. Підтвердження цього є рішення НАТО про негайне створення командних центрів у шести колишніх “радянських” республіках і збільшення чисельності сил швидкого реагування в Європі [9].

Уперше блокпости розгорталися внутрішніми військами Російської Федерації на початку 2000 р., після витіснення незаконних збройних формувань із Грозного Чеченської Республіки [10]. Про війни ХХ сторіччя і можливий їх розвиток у майбутньому, коли бойові дії будуть перенесені у населені пункти, зазначено у праці [11]. Разом з тим, в Україні виникла така ситуація, що в умовах сьогодення необхідно створювати систему оборони кожного населеного пункту, і цю роботу повинні очолити регіональні органи виконавчої влади із залученням необхідних сил і засобів. Важливість проблеми обумовлена:

– введенням надзвичайної ситуації на підконтрольній території у Донецькій і Луганській областях, запровадженням на цих територіях військово-цивільних комендатур і

проголошенням про підвищену готовність на всій території України;

– тривалістю антитерористичної операції, яка набуває характеру широкомасштабних бойових дій у Донецькій і Луганській областях і може продовжуватися невизначений строк;

– серією терористичних актів у містах Київ, Харків, Одеса, Запоріжжя і таких, які можуть відбуватися в інших містах України;

– знаходженням на руках громадян України великої кількості вогнепальної зброї та можливістю її поповнення з боку проросійських терористів;

– неконтрольованістю частини кордону України Державною прикордонною службою (не контролюється понад 100 км східної частини кордону);

– масованою інформаційною війною, яку веде Російська Федерація проти України, та вдосконаленням її форм і способів ведення;

– постійним постачанням зброї у східні регіони України.

У праці [12] *блокпост* визначено як нерухомий військовий наряд від відділення до взводу, призначений для тривалого (від декількох годин до декількох діб) безперервного контролю за рухом транспорту та людей (їх огляду, перевірки документів та особистих речей, вилучення заборонених речей та речовин, затримання порушників та доставки їх до відділів внутрішніх справ) на дорогах, в'їздах (виїздах) до населених пунктів, станціях, портах під час блокування (ізоляції) району надзвичайного стану, проведення спеціальної операції, бойових дій військ.

Як переконає досвід, у зоні АТО станом на 21.01.2015 р. лише на ділянці Комишевата – Попасна Донецької області розгорнуто три блокпости Національної гвардії України на відстані 8–10 км. У Харківській області на кордоні з Російською Федерацією (протяжність кордону 240 км) станом на 30.01.2015 р. розпочато будівництво 20 опорних пунктів (відстань між якими складає 12–13 км). На нашу думку, ця робота буде продовжуватися у майбутньому, яку на місцях очолять голови обласних державних адміністрацій.

З метою надання системності у зазначеній вище проблемі (організація оборони обласних центрів) розглянемо складові організації

регіональними органами виконавчої влади такої оборони разом із формуваннями Національної гвардії України або інших силових структур.

1. Обґрунтування системи розміщення блокпостів на виїздах і в'їздах з обласного центру (відповідальний голова обласної державної адміністрації). Система розміщення блокпостів базується на таких принципах:

– кожний блокпост вирішує комплекс завдань щодо цілодобового контролю за рухом транспорту по дорогах і пішоходів у певному секторі відповідальності, спостереження за змінами на підконтрольній території, відбиття нападу або спроби перетину умовної лінії кордону з боку незаконних збройних формувань, противника або терористів;

– між двома сусідніми блокпостами організується візуальна і вогнева взаємодія;

– між сусідніми блокпостами обладнуються засідки;

– блокпост обладнаний системою денного і нічного відеоспостереження з можливістю виведення інформації на центр регіонального управління, який розгорнуто у будівлі обласної державної адміністрації;

– система всебічного забезпечення блокпосту дозволяє особовому складу нести службу цілодобово без зміни до 10 діб з наступною заміною (вахтовий спосіб несення служби).

У результаті такого обґрунтування може бути створено систему блокпостів, які

розміщуються на зовнішньому периметрі обласного центру за радіально-кільцевою системою.

2. Виділення необхідних матеріальних і фінансових ресурсів на обладнання блокпостів. Відповідальна міська рада обласного центру.

Блокпост обладнується в обвалованому залізобетонному блоці із забезпеченням електрострумом, вентиляцією, привезеною водою, місцями для відпочинку та приготування їжі. Блокпости обладнуються спеціалізованими бригадами будівельників, приймаються до експлуатації комісією, призначеною головою обласної державної адміністрації, з оформленням відповідного акту й офіційно вводяться до експлуатації.

3. Виділення необхідних сил і засобів для організації несення служби на блокпостах. Відповідальним є голова обласної державної адміністрації, якому підпорядковуються органи та підрозділи Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, інших державних структур, які відповідними начальниками (командирами) виділяють до складу угруповання для несення служби на блокпостах.

Для обчислення складу необхідних сил (рис. 1) можна скористатися математичною моделлю, викладеною у праці [13]. Із досвіду військ відомо, що служба на блокпосту організується у три зміни по 10 військовослужбовців. Тоді загальну

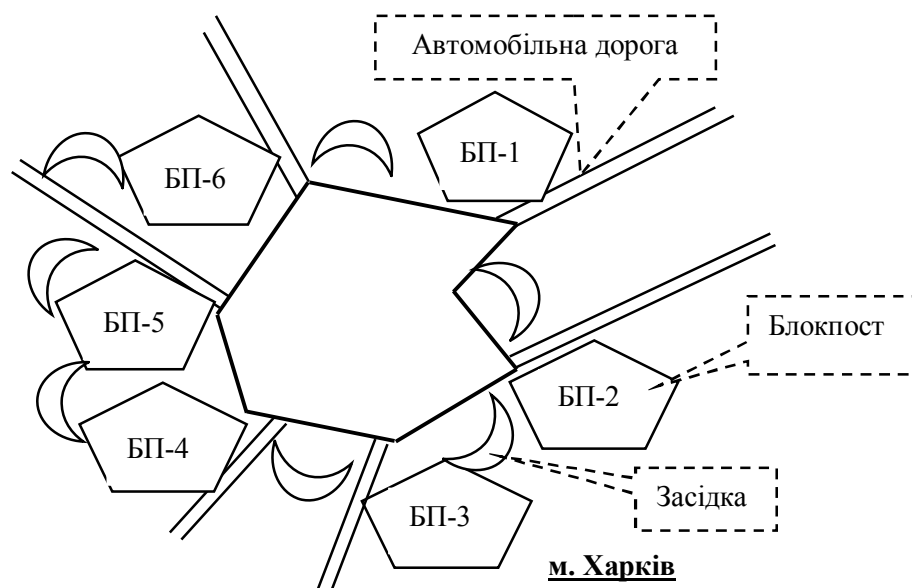

Рис. 1. До розрахунку сил на блокпостах

чисельність військовослужбовців для несення служби на блокпостах можна розрахувати за формулою

$$N_{ос. БП} = 3 \cdot 10 \cdot N_{БП}, \quad (1)$$

де $N_{БП}$ – кількість блокпостів;
 $N_{ос. БП} = 3 \cdot 10 \cdot M_{зас}$ ($M_{зас}$ – кількість засідок).

Як показала практика бойових дій підрозділів Національної гвардії України з НЗФ у східних областях України, служба у засідках організується позмінно складом до 10 військовослужбовців. Зміна відбувається раз на дві-три доби.

Виходячи з цього загальну чисельність військовослужбовців для несення служби у засідках можна розрахувати за формулою

$$N_{ос. зас} = 3 \cdot 10 \cdot M_{зас}. \quad (2)$$

З огляду на зазначене вище загальну чисельність особового складу для оточення в'їздів та виїздів з обласного центру можна розрахувати за формулою

$$N_{ос. оточ} = 3 \cdot 10 \cdot (N_{БП} + M_{зас}). \quad (3)$$

З урахуванням даних, наведених на рис. 1, загальна чисельність особового складу для оточення в'їздів та виїздів з обласного центру буде $N_{ос. оточ} = 3 \cdot 10 \cdot (6 + 7) = 390$ осіб.

Зважаючи на те, що це окремих батальйон, який виконує бойове завдання у відриві від пункту постійної дислокації, до отриманих значень показника необхідно додати особовий склад управління та підрозділи забезпечення (15 % від основних підрозділів – 59 осіб). У підсумку чисельність особового складу для оточення району операції (оточення в'їздів та виїздів з міста) буде складати не менше 449 осіб. Для подальших розрахунків можна прийняти $N_{ос. оточ} = 450$ осіб.

4. Створення єдиного органу управління та взаємодії, якому будуть підконтрольні блокпости. Очолює такий орган голова обласної державної адміністрації, а його заступником (начальником штабу) призначається начальник військового комісаріату обласного центру. Методологію формування зазначеного органу подано у праці [14].

Отже, запропонована організація регіональними органами виконавчої влади оборони обласних центрів України дозволить визначити складові органів і сил зазначеної системи, відповідальних виконавців по

обладнанню, забезпеченню та управлінню процесом створення і функціонування блокпостів, зосередження людських, матеріальних ресурсів в єдиному органі управління процесом оборони великих мегаполісів, а також забезпечити виконання рішення РНБО України [15].

У перспективі такі роботи можуть здійснюватися регіональними органами влади в районних центрах і окремих селах (селищах) прикордонних регіонів України, де може бути використаний матеріал цієї праці з урахуванням набутого практичного досвіду. Зрозуміло, що цим напрямом повинна займатися воєнна наука, а саме:

- розробленням концепції формування єдиного органу державного управління обороною обласних центрів в Україні;
- обґрунтуванням методики обчислення необхідних ресурсів для будівництва типового блокпосту.

Отже, підсумовуючи викладене вище, варто погодитися з тим, що наукові праці за воєнною тематикою мають бути спрямовані на створення таких Збройних Сил та інших силових структур, які б могли дати гідну відсіч, якщо ворог прийде і скаже: “Если можешь, защищайся, что я уже здесь и разорю землю твою [16, с. 33]”. Поточне коригування такої роботи повинні здійснювати органи державного управління. Принаймні, з урахуванням очевидних недоліків щодо ролі ДУ у сфері воєнної науки в Україні слід дотримуватися концепції (як системи поглядів), основні положення якої подано на **рис. 2**.

Важливими елементами концепції (у порівнянні з існуючою) є:

- підтвердження актуальності теми дисертації ЗАМОВНИКОМ;
- узгодження теми дисертації з провідними військовими навчальними закладами;
- проведення семінару по закінченні написання дисертації із запрошенням представників усіх кафедр навчального закладу та представників однорідних вищих навчальних закладів;
- підтвердження узгодженої теми дисертації та наукових результатів з провідними військовими навчальними закладами.

Після захисту дисертації здійснюється контроль за реалізацією наукових результатів як з боку вищого навчального закладу, де відбувався захист, так і з боку ЗАМОВНИКА та органів системи ДУ.

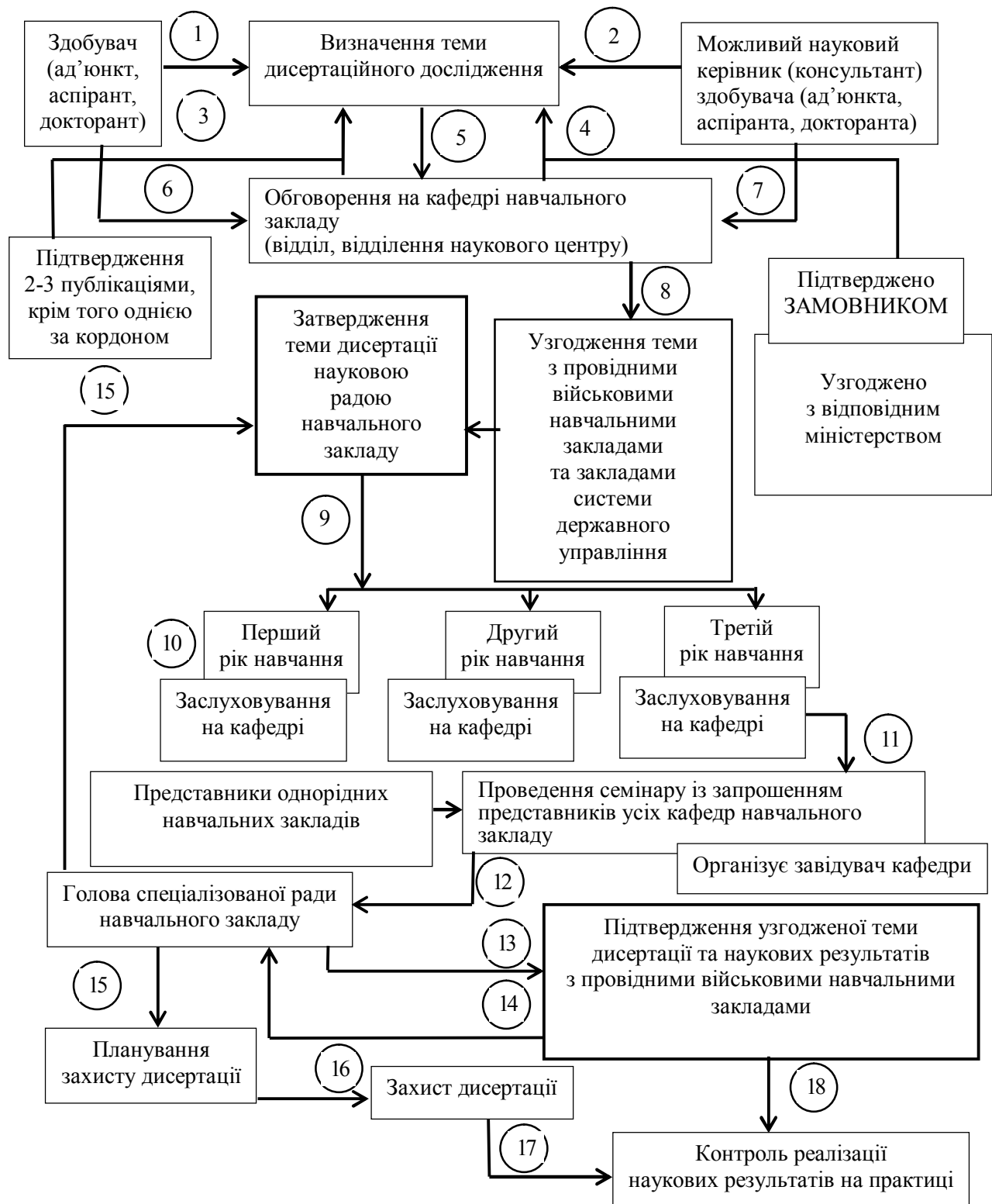

Рис. 2. Основні положення концепції контролю з боку суб'єктів державного управління підготовкою наукових кадрів вищої кваліфікації у сфері розвитку воєнної науки

Висновки

Наведені у статті аргументи дозволяють стверджувати, що контрольні органи виконавчої влади задають тон і визначають напрями необхідних наукових досліджень за

воєнною тематикою. Реалізація наукових досліджень у військовій справі є одним із завдань учених у сфері воєнної науки, яка потребує особливої уваги з боку державного управління через відповідні механізми.

Одним із таких механізмів може бути вдосконалена концепція контролю з боку суб'єктів державного управління підготовкою наукових кадрів вищої кваліфікації у сфері розвитку воєнної науки.

Важливим є визначення необхідної кількості дисертаційних досліджень за воєнною тематикою виходячи із завдань, які виконують Збройні Сили України та Національна гвардія України. При цьому слід звернути особливу увагу на підготовку та захист докторських дисертацій. Як зазначено у праці [17, с. 144], докторська дисертація має містити не захищені раніше наукові положення й отримані автором нові наукові результати у певній галузі науки, які у сукупності розв'язують важливу наукову або науково-прикладну проблему. Дисертацію характеризують, насамперед, такі ознаки.

1. Тема входить до державних чи галузевих програм дослідження. На переконання автора статті, це і є підтвердженням актуальності теми дисертації ЗАМОВНИКОМ, яке має фіксуватися конкретним листом відповідного міністерства на адресу навчального закладу, де проводиться таке наукове дослідження. Це дає підґрунтя науковій раді навчального закладу не лише затверджувати тему дисертації, а і відповідати за її виконання і можливість використання наукових результатів на практиці.

2. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані на міжнародному, міжгалузевому чи галузевому рівнях. Для цього задовго до захисту повинні бути публікації наукових результатів за кордоном.

3. Результати та висновки докторської дисертації мають бути такими, що можуть надалі стати тематикою окремих кандидатських дисертацій, на які теж повинно бути відповідне замовлення.

Список використаних джерел

1. Державне управління : словник-довідник [Текст] / [за заг. ред. В. Д. Бакуменка, В. М. Князева]. – К. : УАДУ, 2002. – 228 с.

2. Цветков, В. В. Державне управління як основний різновид соціального управління. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи [Текст] / кол.

авт. ; наук. кер. В. В. Цветков. – К. : Оріяни, 1998. – С. 17–37.

3. Шмаков, О. М. Словник офіцера внутрішніх військ з воєнно-наукових питань [Текст] / О. М. Шмаков. – Х. : Акад. внутрішніх військ МВС України, 2009. – 518 с.

4. Моделювання бойових дій військ (сил) протиповітряної оборони та інформаційне забезпечення процесів управління ними [Текст] : монографія / В. П. Городнов, Г. А. Дробаха, М. О. Єрмошин та ін. – Х. : Харк. військ. ун-т, 2004. – 410 с.

5. Третий рейх. “Загадки истории. Золотая серия”. Секретные материалы нацистской Германии [Текст]. – К. : Пресс-Курьер, 2013. – 159 с.

6. Мистика войны: документальные факты и невероятные события. “Тайны XX века. Золотая серия” [Текст]. – К. : Пресс-Курьер, 2014. – 160 с.

7. Военные концепции и будущие войны [Электронный ресурс] : материалы круглого стола, г. Москва, апрель 2011 г. – Режим доступа : <http://www.interaffairs.ru>. – Назва з екрана.

8. Коваль М. М. – Міністр оборони України: На Сході України – війна нового покоління [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.hromadske.tv/society/ministr-oboroni-na-skhodi-ukrayini-viina-novog/>. – Назва з екрана.

9. НАТО решило “немедленно создать” командные центры в шести бывших “советских” странах [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ostro.org/general/world/news/463808/>. – Назва з екрана.

10. Первая чеченская война [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://ru.wikipedia.org/wiki/Первая_чеченская_война. – Назва з екрана.

11. Россия и СССР в войнах XX века: потери Вооружённых Сил [Текст] / кол. авт. ; под ред. Г. Ф. Кривошеева. – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2001. – 608 с. ISBN 5-224-01515-4.

12. Опорний пункт [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://uk.wikipedia.org/wiki>. – Назва з екрана.

13. Орлов, М. М. Математичні моделі визначення чисельності внутрішніх військ для охорони важливих державних об'єктів у разі вирішення завдань забезпечення функціонування регіональних органів

державної влади при виникненні міжетнічного конфлікту [Текст] / М. М. Орлов, В. В. Халеп // Системи озброєння і військова техніка. – 2013. – № 4 (36). – С. 146–150.

14. Орлов, М. М. Формування системи взаємодії регіональних органів виконавчої влади у сфері охорони правопорядку (теоретико-методологічні засади) : монографія [Текст] / М. М. Орлов – Х. : ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2012. – 344 с.

15. Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України [Електронний ресурс]. : Указ Президента України від 14 квітня 2014 р. (на підставі рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року № 405/2014). – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/405/2014>. – Назва з екрана.

16. Балязин, В. М. Неофициальная история России [Текст] / В. М. Балязин. – М. : ОЛМА Медиа Группы, 2008. – 608 с.

17. Шейко, В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності [Текст] : підручник / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 295 с.

Стаття надійшла до редакції 14.11.2014 р.

Рецензент – доктор наук з державного управління, професор О. Ю. Куц, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України, Харків, Україна